

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. На ґрунті вивчення зразків теоретичного та прикладного досвіду формування, розвитку та результативності культурної дипломатії як інструменту державної політики, що дає представити її імідж засобами культури, встановлено, що міжкультурна комунікація є потужним засобом лобювання національних інтересів на міжнародному рівні. Встановлено місце та роль державних і недержавних інституцій стосовно розвитку культурної дипломатії.

Ключові слова: культурна дипломатія, міжкультурна комунікація, імідж держави, культурне співробітництво, зовнішня культурна політика, суб'єкти культурної дипломатії.

Annotation. Based on the theoretical and practical experience research of formation, development and effectiveness of cultural diplomacy as an instrument of the state politics that gives an opportunity to represent the image of the government by means of culture, it was determined that intercultural communication is used as an effective mean of national interests lobbying on the international level. In the article there was also determined the place and role of governmental and non-governmental institutes in cultural diplomacy development.

Key words: cultural democracy, intercultural communication, state image, cultural cooperation, foreign cultural policy, cultural diplomacy subjects

Аннотация. На основании изучения теоретического и практического опыта формирования, развития и результативности культурной дипломатии,

¹ доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету

как инструмента государственной политики, что дает возможность представить имидж государства с помощью средств культуры, определено, что межкультурная коммуникация выступает эффективным средством лоббирования национальных интересов на международном уровне. Также в статье определено место и роль государственных и негосударственных институтов в развитии культурной дипломатии.

Ключевые слова: культурная дипломатия, межкультурная коммуникация, имидж государства, культурное сотрудничество, внешняя культурная политика, субъекты культурной дипломатии.

Постановка проблеми. Місце та роль будь-якої держави в сучасній системі міжнародних відносин залежить не лише від політичних, економічних, військових ресурсів, а й від її культурно-духовного потенціалу, культурної спадщини, що можуть бути потужним каталізатором в досягненні зовнішньополітичних цілей держав. Саме тому, міжкультурний діалог є вагомим складовим розв'язком відносин між державами як двостороннього, так і багатостороннього формату.

Культурна дипломатія держави, першочергово, повинна віддзеркалювати культурні запити суспільства, слідувати за сучасними світовими культурними тенденціями, сприяти культурному розвитку суспільства та генерувати нові ідеї. Досвід демонструє, що міжкультурна комунікація є потужним засобом лобювання національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання культурної дипломатії в політичній науці, зокрема в теорії міжнародних відносин, досліджувались в працях Дж. Віларда, М. Камінгса, Є. Онуха, М. Кілбейна, Дж.Ная, Ф.Тейлора, українських вчених С. Гуцал, Н. Мусієнко, О. Кучмій, І. Сухорольської, Н. Сербіної, Я. Турчин.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, окремого вивчення й обґрунтування потребує проблема розвитку вітчизняної культурної дипломатії, умов і чинників інтегрованості національної культури

до міжнародного культурного простору, визначення місця та ролі державних і недержавних інституцій у цьому процесі.

Формулювання цілей статті. Культурний чинник, як один із засобів м'якого впливу, сприяє формуванню позитивного іміджу держави та поширенню неупередженої та об'єктивної інформації про неї, що, зрештою, призводить до розвитку конструктивних та довготривалих відносин і в інших сферах міждержавного співробітництва. Як наслідок – провідні держави світу в останні десятиріччя все більше уваги почали приділяти культурній дипломатії, активне використання методів і форм якої сприяє створенню привабливого образу держави та знань про неї у представників інших народів і спільнот.

Зважаючи на те, що культурне співробітництво є самостійним компонентом міждержавного співробітництва, що сприяє державі досягати конкретних зовнішньополітичних цілей, його реалізація можлива завдяки тісному симбіозу функціонування традиційних дипломатичних представництв та спеціальних культурних установ. Безперечно, що ці спеціальні установи (фонди, організації), вирішуючи завдання інтенсифікації культурної взаємодії, опосередковано сприяють і вирішенню політичних завдань. Зважаючи на це, культурні інституції повинні отримувати всебічну підтримку від держави, зокрема – матеріально-технічне та кадрове забезпечення.

Варто відзначити, що для формування позитивного іміджу держави доцільно використовувати широкий спектр форм культурного міжнародного співробітництва – форуми, фестивалі, гастролі провідних творчих колективів, виставки, ярмарки, дні національної культури. У процесі їх організації представники дипломатичних установ мають сприяти вирішенню організаційних аспектів (оформлення документів, ведення переговорів із владними органами країни перебування), а співробітники культурних фондів повинні опікуватися їх змістовним компонентом.

Імідж держави неможливо сформувати без застосування комунікаційних стратегій в сфері культурної дипломатії. Зовнішня культурна політика та дипломатія мають передусім використовувати комунікативні стратегії в сфері інформаційної політики щодо просування національної культури за кордоном. У культурній дипломатії можуть, в залежності від поставленої мети, застосовуватися такі форми комунікаційних стратегій, як презентація, маніпуляція та конвенція. Для формування іміджу держави найбільш сприятливою видається остання форма, оскільки вона передбачає не лише просування національного культурного продукту, а й налагодження стабільного діалогу, що є запорукою стійкості та тривалості розвитку співробітництва.

У процесі формування іміджу держави культурна дипломатія також може виступити й інструментом формування толерантності та взаємоповаги в сучасному світі. Поширення інформації сприяє розумінню ідеалів та цінностей представників інших культур, допомагає формуванню більш широкого та незаангажованого світогляду, що дозволяє неупереджено ставитися до представників інших культур. У цьому контексті зовсім недаремно багато держав багато зусиль прикладають для популяризації власної мови, створення належних умов для її вивчення. Яскравою ілюстрацією цієї тези може виступати діяльність Гете-Інституту, який створювався ще в 50-х роках ХХ ст. з метою підготовки вчителів німецької мови, і поступово перетворився на потужну інституцію, що дозволяє всім бажаючим долучитися до вивчення не тільки німецької мови, а й культурної спадщини Німеччини.

Не зважаючи на відносно недавнє утвердження самого терміну, культурна дипломатія вкоренилася у зовнішньополітичну практику досить давно. Представники різних соціальних груп і прошарків – дослідники, вчені, митці та комерсанти, ще на початках формування міжнародних відносин діяли як неформальні чи культурні дипломати.

Культурна дипломатія – це складова концепції «м'якої сили», що за своєю сутністю, на відміну від «жорсткої сили», має здатність «переконувати через культуру, цінності та ідеї». Це переконання знайшло відображення у розробника теорії «м'якої сили», Джозефа Ная.

В цьому контексті, актуалізується питання становлення культурної дипломатії та розвиток цієї «м'якої сили» (soft power), яка буде виступати каталізатором стратегії дипломатії, де головуючим є вплив жорсткої влади.

Розкриваючи зміст поняття культура Цицерон увів поняття *cultura animi* – «оброблення (культивуація) душі», застосувавши сільськогосподарську метафору до розвитку душі як філософської категорії. Він бачив у культурі спосіб подолання різних проявів варварства й інструмент для перетворення людини в повноцінного громадянина. Культура – це поєднання людських знань, переконань і норм поведінки, які ми переймаємо, а потім передаємо майбутнім поколінням. Культура – ключовий фактор соціалізації, який регулює різні сфери взаємодії людей. Тому і виникає різноманітність її ролей у суспільстві [1].

У період конфліктів і напруженості мистецтво зазвичай відходить на задній план. Проте творчість властива людям як у мирний, так і в обтяжений конфліктами час. Після масштабних конфліктів і катастроф культурна спадщина стає символом та інструментом для відновлення суспільства.

Американський політолог М. Каммінгс називає культурною дипломатією «обмін ідеями, інформацією, цінностями, переконаннями та іншими аспектами культури з метою зміцнення взаєморозуміння». [2]

В свою чергу, Є. Онух, практикуючий культурний дипломат, екс-директор Польського Інституту в Україні і США вважає, що «дипломатія становить частину культури, а не навпаки, про що часто забувають професійні дипломати, а ще частіше політики. Культурна дипломатія – діяльність багаторічна, інструмент державної політики, розрахований на тривалу перспективу, а тому й не повинна бути конкретним знаряддям політичної орієнтації, яка переважає в цю мить. культурна дипломатія – це

продаж іміджу країни засобами культури». [3]. Мистецтво надає витонченості та «лагідності» політичним стратегіям. Допомагає утримати повагу до країни, нації, конкретної людини, як представника суспільства. Політичні режими змінюються, а емоційна пам'ять залишається

На практиці ж культурна дипломатія є застосуванням і впровадженням теорії культурної комунікації, всіх її моделей, що включають, до прикладу, різноманітні програми культурного обміну, міжнародні делегації чи спортивні змагання.

Особливого імпульсу культурна дипломатія отримала з визнанням того факту, що культура є одним із визначальних факторів, що сприяє забезпеченню державних інтересів. З одного боку вона є продуктом, з іншого – механізмом забезпечення функціонування зовнішньополітичних інструментів, оскільки, не просто застосовується на всіх рівнях, а й має унікальну здатність формувати думку світової громадськості, вибудовуючи зручний порядок денний.

Постає запитання: наскільки ефективною є дана зовнішньополітична стратегія? Переконатися в цьому можна завдяки звернутися численним конкретним історичним фактам.

Зокрема, особливі потреби для створення підґрунтя, досягнення спільного консенсусу, який згодом перейшов і у політичне русло в культурній дипломатії, були відчутні в часи «холодної війни», глобального блокового протистояння. Зокрема, культурні ініціативи використовувалися для покращення порозуміння між СРСР та США, яке стало можливе після смерті Сталіна. Так, у жовтні 1956 було відновлено дію радянсько-американського культурного договору. Це, в свою чергу, призвело до початку мас-медійного обміну, який хоч і не характеризувався високими темпами, проте відігравав свою роль на суспільному рівні, відкриваючи залізну завісу. В цьому напрямі важливим було поширення журналу «Soviet Life» (цілком аполітичний, в основному дотичний до культурно-освітньої сфери) в США та американського журналу «America» (поширював на

неполітичних майданчиках історії про перемоги капіталізму) в СРСР, що відіграло роль вікна в інший світ в реаліях «ми проти них» під час «холодної війни».

Іншим прикладом є пісня «Back in the USSR» всесвітньовідомої групи Бітлз, що мала на меті гуманізувати молодих людей, які живуть за залізною завісою. У 1988 Пол Маккартні видав півмільйона копій цього альбому, спрямувавши їх на ринок СРСР (найбільший реліз закордонної музики). Успіх був блискавичним: альбом продався надзвичайно швидко, а популярність його на «чорному ринку» була неймовірною. На обкладинці альбому була цитата: «Цей запис випущений виключно для СРСР, я простягаю руку миру та дружби радянським людям». Випуск цієї платівки – ідеальний приклад того, як музиканти і їхні пісні можуть впливати на людей у складні часи. Саме завдяки музиці, радянські громадяни починали розуміти, що ті міфи, які розповсюджують про американців, лише вигадки.

На початку 70-х рр. ХХ ст. відносини були прохолодними і між США та КНР. Саме в цей же час розпочалася серія ігор із настільного тенісу «пінг-понг», що передбачала взаємні візити команд до іншої країни. У 1971 році американську команду з пінг-понгу була запрошено до КНР, а журнал Time назвав подію як «пінг-понг, який почули у всьому світі». Ця команда була першою групою американців, допущених у Китай після того, як комуністи там прийшли до влади в 1949 році. Як наслідок – з'явився навіть особливий термін «пінг-понг дипломатія». Після повернення в США, один з американських гравців сказав про китайців, що вони – реальні, справжні, і у них є почуття, країна схожа на Америку, але в той же час ми – дуже різні.

Це один із найяскравіших прикладів культурної дипломатії, проста подія, яка об'єднала людей там, де їх поділила політика та ідеологія. Подія символізувала відкритість обох країн, наміри пом'якшити взаємини і створила підґрунтя для історичного візиту Президента Ніксона до Пекіну у 1972 році.

До числа ініціатив у сфері культурної дипломатії можна віднести «Рок проти расизму» (проведення концертів, де пропагувалися антирасистські цінності з метою вплинути на молодь), «посли доброї волі» (інструмент застосовується ООН з 1954 року і є прикладом того, як мистецтво, культура або спорт можуть бути використані для привернення уваги і сприяння кращому розумінню незліченної кількості проблем, а додаткова результативність досягається шляхом залучення знаменитостей), науково-навчальні обміни в рамках програм Фулбрайта (США), Еразмус Мундус (Європа) та ін.

На додачу до «пінг-понг дипломатії», виникла і «кулінарна дипломатія» («Gastrodiplomacy»). Вперше така ініціатива була втілена Тайландом у 2002 році, а вже у 2012 – США ініціювали «кулінарну дипломатію для партнерства». В ході ініціативи більш ніж 80 американських кухарів, в складі «американського шеф-корпусу» поїхали за кордон пропагувати та виховувати зарубіжну аудиторію американською кухнею.

Після таких вагомих перемог, культурна дипломатія не могла щезнути з переліку зовнішньополітичних механізмів. Зокрема, Андрулла Вассіліу, комісар ЄС з питань освіти, культури, багатомовності та молоді, зазначив, що культура є життєво важливою частиною нашої колективної європейської ідентичності і допомагає підтримувати наші спільні цінності. Розробка більш активної і динамічної ролі для європейської культури на міжнародній арені є одним із головних пріоритетів.

На сучасному етапі, в рамках культурної дипломатії ЄС розробляє кілька нових ініціатив. Перша – це створення «творчих концентраторів» Європи в таких країнах, як Китай і Бразилія, друга стосується запровадження посади спеціального представника з питань культурних обмінів та програм при кожному представництві ЄС. Загальним вектором є розширення співробітництва між державами-членами з метою максимізації європейської культурної дипломатії, розширення співпраці між культурними інститутами і громадянським суспільством.

У США культурна дипломатія введена в ранг пріоритетів: «розгортання культурних та мистецьких обмінів по всьому світу» було однією з передвиборчих обіцянок Б. Обами. І, хоча деякі експерти критикували його за недостатню увагу до культури, він апелював до неї досить часто. Зокрема, показовим був виступ Б. Обами у Каїрському університеті у червні 2009 року, де він, закликаючи до відмови від теорії «зіткнення цивілізацій» та визнаючи наукові здобутки мусульманського світу, наголосив на потребі розбудови нового співробітництва, заснованого на міжкультурному діалозі та на принципах боротьби з негативними стереотипами минулого, що кардинально відрізняло підхід у сфері культури від підходу його попередника – Дж. Буша-молодшого.

Хвиля активізації культурних ініціатив України прокотилася після Майдану. Ми говоримо не лише про активність діаспори і закордонних українців та їхні спроби через виставки, покази і фільми привернути увагу до «українського питання». Не зважаючи на проблеми, пов'язані з реформуванням сфери культури в Україні, позитивні зрушення все ж таки є. Зокрема, реагуючи на необхідність консолідувати зусилля в цій сфері, в складі українського МЗС розпочало свою роботу нове управління публічної дипломатії, покликане здійснювати координаційні функції, надаючи також підтримку організаторам культурних проектів для іноземних аудиторій.

Реалізація культурної дипломатії в Україні дозволить закласти міцний фундамент для загального успіху та сформувати інклюзивне, толерантне суспільство, де цінується кожен громадянин. У сучасному світі глобалізація та цифрові технології змінюють способи взаємодії держави і громадян, в формуванні яких прями обміни в галузі культури відіграють все більшу роль. І, лише від зусиль всього українського суспільства залежить, чи використаємо ми цей культурний потенціал на користь розвитку нашої країни та для активного й ефективного просування інтересів України в світі.

Людська гідність та свідомість – важливі речі у країнах сталого розвитку. Людина, кожен з нас, сам по собі, першочергово вже є цінність як

така. Кожен з нас заслуговує жити наповненим життям, реалізувати свій потенціал та робити свій внесок у розвиток суспільства. Інша парадигма і погляд на життя – становлення за рахунок інших, що у глобальному масштабі призводить до такого ж ставлення і до сусідніх країн з природними ресурсами та їх потенціалом.

Дослідження таких формувань, як Британська Рада, Французький Інститут, Гете-Інститут показує, що це визнані лідери і піонери культурної дипломатії з глобальними культурними проектами. Також гарний приклад діяльності у сфері культурної дипломатії мають Альянс Франсез, Французький Інститут, Польський Інститут, Чеський Центр. Всі інституції мають різну структуру і правила надходжень, де є фінансова підтримка у вигляді видатків з бюджету, субсидії, де хто формує власний бюджет через реалізацію проектів, фандрейзинг.

Функції державних установ і інституцій не дублюються, так як існує процес планування та розробки стратегії з урахуванням різних стейкхолдерів процесу просування інтересів країни на території інших держав з метою налагодження міжкультурного діалогу. Наявність у країнах представників інших культур та традицій потребує присутності міжкультурних програм та функцій культурної дипломатії.

В Україні під час Революції Гідності була створена мережа Global Ukrainians, одним з напрямків діяльності якої наразі є культурна дипломатія. Створення такої мережі також зумовлено загальноновизнаною потребою більш системної та скоординованої співпраці між українськими лідерами волонтерських рухів, громадських організацій всередині країни та за кордоном, та державними структурами, відповідальними за зовнішню інформаційну політику [4, с.15].

Культурна дипломатія для України – це важливий елемент стратегічної діяльності, «м'яка сила», через яку можна набагато легше ввійти в кожну країну і знайти підтримку на суспільному рівні [4, с. 20]. Це інструмент для

реалізації національних інтересів, але за умови системного застосування та ефективної координації зусиль та генерування якісного контенту на експорт.

Різноманітність форм активності «народних дипломатів» України вражає. Власними зусиллями активісти культури, волонтерські рухи та громадські організації проводять дні культури, покази фільмів, театральні вистави, митці самостійно організують культурні обміни та виставки, конференції, виступи дитячих колективів, фестивалі, форуми, книжкові ярмарки, тижні моди. Участь державних інституцій України у таких проєктах мінімальна, немає єдиної стратегії та бачення напрямку розвитку культурної дипломатії на визначений період [5, с. 21].

Висновок Розвиток культурної дипломатії впливає на ефективність зовнішньополітичного курсу держави, додаючи їй престижності та авторитетності. Нині успіх вітчизняної культурної дипломатії можливий за умови поєднання зусиль в цьому керунку двох профільних міністерств – Міністерства закордонних справ України та Міністерства культури України, а також представників експертної спільноти та української діаспори. Головною задачею культурної дипломатії України залишається формування засобами міжнародного співробітництва і культури позитивного іміджу нашої держави. Вирішальними в цьому будуть – український контент іноземних культурних резидентів, поєднання минулого із сучасним, зосередження на стратегічній цілі – щоби культурна дипломатія стала на захист національних інтересів та безпеки, а розвиваючись відповідала на зовнішні виклики та загрози.

Список використаних джерел:

1. Харченко Ю. Культурна дипломатія як «м'яка сила» та захист національних інтересів, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inosmi.ru/politic/20170606/239521389.html> – Загол. з титул. екрану. – Мова: укр. – Перевірено: 30.03.2018.

2. Cummings Milton Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey/ Milton Cummings. – 2003. – P.1
3. Олешко С. Дипломатія і культура, або Онух розумніший за мене, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://culture.pl/ru/article/diplomatiya-i-kultura-abo-onuh-rozumnishiy-za-mene> – Загол. з титул. екрану. – Мова: укр. – Перевірено: 30.03.2018.
4. Стратегія розвитку народної дипломатії через мережу Global Ukrainians на 2017-2018 роки», – 2015-2016 – С. 3-29.
5. Розумна О.П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи, 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dypl-26841.pdf - Загол . з титул. екрану. – Мова: укр. – Перевірено: 30.03.2018.
6. Розумна О.П. Публічна та культурна дипломатія України, 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kennankyiv.org/wp-content/uploads/2016/04/Rozumna_Agora_V16_final-8.pdf - Загол. з титул. екрану. – Мова: укр. – Перевірено: 30.03.2018.